

**POZITIVNI I NEGATIVNI EFEKTI
DOSLOVNOG IZJEDNAČAVANJA
POLOVA**

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG
SARAJEVO

Pripremu i izdavanje ove publikacije finansijski je podržala Fondacija Heinrich Böll. Za stavove i mišljenja iznijete u publikaciji odgovorni su sami autori i autorice, a ne Fondacija Heinrich Böll.

**POZITIVNI I NEGATIVNI EFEKTI DOSLOVNOG
IZJEDNAČAVANJA POLOVA**

Nikola Gašić

Banja Luka, 2024. godine

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. JEDNAKOST POLOVA.....	4
3. (NE)PRISTUPAČNOST ODREĐENIM ZANIMANJIMA ZA ŽENE I MUŠKARCE.....	5
4. PARADOKS POLNE RAVNOPRAVNOSTI.....	7
5. ZAKLJUČAK.....	9
6. LITERATURA.....	10

UVOD

Moderni svijet kakav danas poznajemo, rezultat je mukotrpane borbe mnogih pojedinaca i kolektiviteta, koji su se, naročito tokom prošlog vijeka, zalagali za fundamentalne promjene u raznim sferama života. Pod tim se, prije svega, podrazumijeva donošenje brojnih dokumenata i mehanizama za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Naime, zvjerstva koja su zadesila čitav svijet u toku dva svjetska rata, stvorila su svijest o neophodnosti donošenja efektivnih mjera kako se istorija ne bi ponovila. Rezultat toga su spomenuti dokumenti, čiji cilj je bio poboljšanje položaja pojedinaca, kako za vrijeme oružanih sukoba, tako i za vrijeme mira. Prvi u nizu takvih dokumenata je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima iz 1948. godine, koja je predstavljala temelj za dalji razvoj u ovoj oblasti. Ovom deklaracijom propisana je zabrana diskriminacije¹ po bilo kojem osnovu, prvenstveno po osnovu pola, rase, boje, jezika i sl. Na ovaj način, napravljen je veliki korak u pravcu izjednačavanja žena i muškaraca, iako prvi pokreti za ravnopravnost datiraju još iz 19. vijeka.²

Danas, više od pola vijeka kasnije, tema vezana za ravnopravnost muškaraca i žena je vrlo aktuelna. Naime, na nivou Evropske Unije postoji indeks³ koji pokazuje stepen rodne ravnopravnosti, na čijem čelu se nalaze zemlje Skandinavije. Ovaj indeks pokazuje stepen ravnopravnosti žena i muškaraca u pogledu plata, zanimanja, zdravlja, edukacije, te mnogih drugih parametara. Zanimljivo je, međutim, prisustvo određenih nepodudarnosti i kontradikcija, između postavljenih ideala i dobivenih rezultata, o čemu će više riječi biti kasnije. Naime, postoji česta miskoncepcija prema kojoj veći stepen polne ravnopravnosti unutar jedne države, automatski znači da će interesi žena i muškaraca povodom zanimanja biti sličniji. Ovo je rezultat socijalnog inženjeringa,⁴ kojim se prema našem mišljenju nastoji, pod maskom egalitarizma, ukinuti biološka razlika i uloga žena i muškaraca.

¹ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, čl. 2. „Svakome su dostupna sva prava i slobode navedene u Deklaraciji bez razlike bilo koje vrste, kao što su rasa, boja, spol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovina, rođenje ili drugi pravni položaj. Nadalje, ne smije se činiti bilo kakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog položaja zemlje ili područja kojima neka osoba pripada, bilo da je ovo područje nezavisno, pod starateljstvom, nesamoupravno, ili da se nalazi pod ma kojim drugim ograničenjima suverenosti.”

² “National Women’s History Alliance”, <https://nationalwomenshistoryalliance.org/history-of-the-womens-rights-movement/>, (pristupljeno: 07.07.2024)

³ “Gender equality index“, <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/EU>, (pristupljeno: 07.07.2024)

⁴ Upotreba centraliziranog planiranja u pokušaju da se utječe na socijalnu promjenu i regulisanje budućeg razvoja i ponašanja društva.

U ovom radu fokus će biti na rodnoj ravnopravnosti, kulturnim i biološkim razlikama između žena i muškaraca, uticaju rodne ravnopravnosti u državi na izbor okupacija i zanimanja žena i muškaraca, te na određenim istraživanjima koja ukazuju na paradokse moderne ideje o rodnoj ravnopravnosti.

1. JEDNAKOST POLOVA

Potpuna jednakost polova ili preciznije, potpuna jednakost svih jedinki unutar bilo kojeg društva je u realnosti teško dostižna. To nije isključivo rezultat diskriminacije *per se*, već čitavog spleta okolnosti u kojem se društvo nalazi, što naravno ne znači da diskriminacija nije prisutna u velikoj mjeri. Doslovna jednakost polova, odnosno svih pojedinaca unutar društva bi mogla predstavljati, paradoksalno, vrstu diskriminacije samu po sebi. Ako bi, hipotetički, svi članovi jednog društva imali jednaku zaradu za nejednak rad, to bi predstavljalo štetu za više produktivne članove društva, bilo da se radi o ženama ili muškarcima. Naime, sam koncept jednakosti polova ne bi trebalo da znači potpuno ukidanje i negiranje razlika između žena i muškaraca. Ono što bi trebalo da znači je, prije svega, stvaranje uslova u kojima svi članovi društva, žene i muškarci, imaju jednake mogućnosti i slobodu da se opredijele za ono što žele.

Kada se govori o polnoj ravnopravnosti između žena i muškaraca prvo treba napraviti distinkciju između jednakosti prilika i jednakosti rezultata. Jednakost prilika treba da bude krajnji cilj svakog društva, kreiranje takvih uslova pod kojima svi pojedinci imaju mogućnost da na osnovu slobodnog izbora odluče čime će se baviti. Sa druge strane, jednakost rezultata, kako je ranije navedeno predstavlja zapravo neravnopravnu situaciju koja, automatski anulira jednakost prilika.

Visok stepen ravnopravnosti žena i muškaraca, nesporno i statistički potkrijepljeno,⁵ predstavlja izuzetno pozitivan efekat za svako društvo, prvenstveno u ekonomskom smislu. Pristupačnost edukaciji bez diskriminacije, dovodi do većeg stepena prosvećenosti unutar društva, te samim tim i do većeg broja eksperata u različitim oblastima. Međutim, stavljanje znaka jednakosti između jednakih prilika i jednakih rezultata stvara jaz između realnosti i stanja utopije koje je moguće samo na papiru. Stvaranje društva u kome su svi potpuno

⁵ “European Institute for Gender Equality“, https://eige.europa.eu/newsroom/economic-benefits-gender-equality?language_content_entity=en, (pristupljeno: 08.07.2024)

jednaki, bez grupacija ili klasa, pokušano je više puta kroz istoriju, međutim, ono što je u teoriji zvučalo idealno, u praksi se uvijek završavalo neuspješno.⁶

Iako se na prvi pogled čini da takav koncept ravnopravnosti dovodi do ukidanja razlika između žena i muškaraca, odnosno svih pojedinaca unutar društva, to je zapravo daleko od istine. Razlog za to je što danas postoji neograničen broj osnova po kojem se pojedinci mogu svrstati u određene grupe sa različitim i specifičnim potrebama. Negiranje postojanja razlika među tim grupama samo dovodi do većeg rascjepa između istih ili do tzv. indirektna diskriminacije. Analogno tome, negiranje razlika između žena i muškaraca dovodi do slične situacije.

2. (NE)PRISTUPAČNOST ODREĐENIM ZANIMANJIMA ZA ŽENE I MUŠKARCE

Neravnopravna zastupljenost žena i muškaraca u određenim djelatnostima je dobrim dijelom posljedica patrijarhalnog sistema koji je, šire posmatrano, relativno skoro prevaziđen. Naravno, patrijarhalni sistem sa svim ubjedjenjima koja ga prate je u velikoj mjeri prisutan i danas u manje razvijenim zemljama svijeta, preciznije tzv. zemljama trećeg svijeta. Međutim, čak i u najrazvijenijim zemljama ostaci tog sistema su prisutni u većoj ili manjoj mjeri. To se, prije svega, može vidjeti u podjeli uloga između žena i muškaraca, čijim se nametanjem stvara pritisak kako na žene, tako i na muškarce. Jedan od načina na koji se ovakav pritisak manifestuje jeste bračni status. Na primjer, u zemljama sa razvijenom ekonomijom, žene koje imaju partnera su rjeđe zaposlene na neodređeno, što se može pripisati ekonomskoj stabilnosti zemlje tako da je jedan izvor prihoda dovoljan, dok se od žene očekuje da obavlja kućne poslove i da odgaja djecu. Sa druge strane, zemlje u razvoju, zbog ekonomske situacije ostavljaju ženama malo izbora osim da rade, bez obzira na njihov bračni status.⁷

Podjelu uloga između muškaraca i žena, međutim, ne treba posmatrati kao negativan koncept. Naime, razvoj svijesti o ravnopravnosti polova i eliminiranje patrijarhalnog sistema ne znači da takva podjela prestaje da postoji. Razlika je u tome što se takva podjela više ne

⁶ M. Srđić, *Pravna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1979. str. 1333.

⁷ "International Labour Organization", <https://webapps.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/Employment/barriers-women#persistent-barriers>, (pristupljeno: 09.07.2024)

bazira na kulturološkim uvjerenjima, već na biološkim činjenicama. Uloga žena i muškaraca je, biološki posmatrano, nepromijenjena. Primjera radi, uloga žene je i dalje da rađa djecu, s tim da je odluka o tome da li će rađati isključivo njena, bez pritiska i osude društva. Isto važi i u pogledu zaposlenja, odnosno bavljenja određenim djelatnostima. Ako neka osoba, žena ili muškarac, želi da se bavi određenim zanimanjem, kriterij za zaposlenje treba da bude isti, bez obzira na pol. Naime, dvije primarne osnove po kojima se žene i muškarci razlikuju su biološke i kulturološke, s tim da ukidanje kulturoloških razlika dovodi do amplifikacije bioloških. Ovo predstavlja jedan od paradoksa polne ravnopravnosti, o čemu će više riječi biti kasnije.

Nadalje, biološke razlike između prosječnih žena i muškaraca, u pogledu fizičke snage i strukture, te psiholoških i emocionalnih razlika koje se ogledaju kroz spremnost na rizik, altruizam, strpljenje i slično⁸, dovode do toga da je ispunjenje „istih“ kriterija za zaposlenje u određenim zanimanjima lakše ili teže ženama, odnosno muškarcima. Negiranje bioloških razlika u tom kontekstu bi, prema našem mišljenju, predstavljalo izvrtnje realnosti, sve u cilju nametanja agende o apsolutnoj ravnopravnosti polova. Naime, određena istraživanja pokazuju da postoje razlike u stepenu zastupljenosti žena i muškaraca u različitim okupacijama, koja nisu posljedica socijalizacije. Na primjer, prosječan muškarac je više zainteresiran za stvari, dok je prosječna žena više zainteresirana za ljude.⁹ Ovo je zapravo jedna od osnovnih psiholoških razlika između žena i muškaraca, iako su, uzimajući sve u obzir, žene i muškarci prilično slični generalno posmatrajući, dok zapravo razlika nastaje u ekstremima.¹⁰ Tako, primjera radi, da bi neka osoba postala inženjer, mora biti izuzetno zainteresirana za stvari, dok sa druge strane, da bi osoba postala pedagog, mora biti izuzetno zainteresirana za ljude. Kada su u pitanju navedena zanimanja, u prvom slučaju veliku većinu čine muškarci, dok u drugom slučaju većinu čine žene.

Kroz ovakve primjere se mogu uočiti razlike u izboru okupacija, pogotovo u razvijenim zemljama kao što su zemlje Skandinavije, koje su biološke prirode i koje se ne mogu reducirati ili ukinuti socijalnim inženjeringom. Postojanje takvih razlika ne predstavlja negativnu pojavu na koju treba utjecati nametanjem ideje da žene i muškarci moraju biti

⁸ “Scientific American“, <https://www.scientificamerican.com/article/when-times-are-good-the-gender-gap-grows/>, (pristupljeno: 09.07.2024)

⁹ Cheryan, S. Plaut, V.C. *Explaining Underrepresentation: A Theory of Precluded Interest*, Sex Roles 63, 2010. str. 480.

¹⁰ A. Kuhn, S.C. Wolter, *Things versus People: Gender Differences in Vocational Interests and in Occupational Preferences*, Elsevier B.V, 2022. str. 225-230.

podjednako zastupljeni u svim oblastima. Naime, jedno od glavnih pitanja koje se postavlja jeste, koja je svrha kreiranja društva koje nudi maksimalnu jednakost u pogledu prilika svih njenih članova? Najadekvatniji odgovor je maksimiziranje slobodne volje ljudi. S tim da, što je veća sloboda izbora ljudi, veće su i razlike u pogledu njihovog izbora. Dakle, redukovanje socijalnih i kulturnih konstrukcija unutar društva prema kojem se ljudi trebaju ponašati, za posledicu ima izražavanje bioloških razlika između žena i muškaraca koje potom izlaze na površinu.

3. PARADOKS POLNE RAVNOPRAVNOSTI

Prethodno spomenuta miskoncepcija da će veći stepen polne ravnopravnosti približiti interese žena i muškaraca u pogledu njihovog zanimanja, predstavlja jedan od paradoksa polne ravnopravnosti. Originalna ideja je bila: što je društvo više egalitarističko, zastupljenost žena i muškaraca u raznim okupacijama će se izbalansirati tako da oba pola budu podjednako zastupljena. Zemlje Skandinavije, kao zemlje sa najvišim stepenom jednakosti polova, prve su se suočile sa činjenicom da prethodna teza ne oslikava realnost. Jedno istraživanje u kojem je bilo uključeno 80.000 ljudi je pokazalo da što je država ekonomski razvijenija i polno ravnopravnija, razlika u izboru žena i muškaraca se zapravo povećava.¹¹

Koristeći Indeks rodne ravnopravnosti može se, relativno precizno, rangirati stepen rodne ravnopravnosti u zemljama širom svijeta. Najvažnije pitanje je da li su razlike između žena i muškaraca socio-kulturološke ili biološke prirode. Ako se razlike između polova u više egalitarističkim društvima smanjuju, to bi trebalo da znači da su razlike socio-kulturološke prirode, međutim, praksa je došla do saznanja da se zapravo potpuno suprotno dešava pod takvim uslovima. Naime, u zemljama sa najvišim stepenom polne ravnopravnosti i ekonomske razvijenosti, umjesto podjednake zastupljenosti žena i muškaraca u raznim djelatnostima, može se uočiti jaz mnogo veći nego u manje razvijenim zemljama. Prema tome, zaključak je da veći stepen blagostanja omogućava pojedincima da koristeći slobodnu

¹¹ "Scientific American", <https://www.scientificamerican.com/article/when-times-are-good-the-gender-gap-grows/>, (pristupljeno: 10.07.2024)

volju izaberu zanimanje koje im odgovara, pri tome naglašavajući bio-psihološke razlike između njih.¹²

Kada je osoba ekonomski sigurna, žena ili muškarac, takva osoba ima mogućnost da se bavi zanimanjem prema svom izboru. U uslovima visokog stepena slobodne volje mogu se uočiti biološke i psihološke razlike između pojedinaca, uključujući razlike između žena i muškaraca. Kako je već pomenuto, muškarci su prosječno više zainteresirani za stvari, dok su žene prosječno više zainteresirane za ljude. Pojedinac će u skladu sa tim, kada to ekonomski uslovi dozvoljavaju, izabrati okupaciju na osnovu svojih ličnih preferenci. Uticaj ekonomske razvijenosti zemlje na izbor okupacija žena i muškaraca može se uočiti promatrajući stepen zastupljenosti žena i muškaraca u određenim djelatnostima. Tako jedno istraživanje pokazuje neočekivan jaz u broju žena i muškaraca kada su u pitanju zanimanja iz oblasti tehnologije, inženjerstva i matematike. Prema tom istraživanju broj žena koji odluči da se bavi zanimanjem iz oblasti STEM¹³-a u zemljama Skandinavije je svega oko 25%. U poređenju sa Turskom koja ima 45% žena u ovoj oblasti, a koja je mnogo niže na Indeksu rodne ravnopravnosti, ovo predstavlja izuzetno zanimljiv paradoks. Jedno objašnjenje za ovakvu situaciju jeste da uopšteno životno zadovoljstvo utiče na izbor zanimanja među pojedincima. Prema tome, veći stepen sigurnosti, prije svega ekonomske, u društvu dovodi do toga da pojedinci izbor okupacije vrše sa manje finansijski orijentiranim interesom.¹⁴

Sa druge strane, postoje mnoga zanimanja kojima većinski dominiraju žene, kao što su medicinsko i univerzitetsko osoblje, administrativni radnici, nutricionisti, logopedi, veterinari itd.¹⁵ Ovo dalje potkrepljuje tezu da su žene više zainteresovane za ljude, sa obzirom da su podaci o tome dobiveni iz nekih od najrazvijenijih zemalja svijeta i sa najvećim stepenom polne ravnopravnosti.

Treba ipak imati na umu da navedeni podaci ne predstavljaju paradoks polne ravnopravnosti jer su određena zanimanja namijenjena isključivo za žene ili muškarce. Ono što je paradoksalno jeste činjenica da veći stepen polne ravnopravnosti dovodi do veće dominacije jednog pola nad drugim u pojedinim zanimanjima. Ovo predstavlja totalni antipod u odnosu na ono što se očekivalo kao rezultat izjednačavanja polova, a to je balans

¹² R. Su, J. Rounds, P. Armstrong, *Men and things, Women and people: A Meta-Analysis of Sex Differences in Interests*, Psychological Bulletin, 2009. str. 860-862.

¹³ Engl. *Science, Technology, Engineering and Mathematics*.

¹⁴ G. Stoet, D. Geary, *The Gender-Equality Paradox in Science, Technology, Engineering, and Mathematics Education*, APS-Association for Psychological Science, 2017. str: 582-591.

¹⁵ "College Consensus", <https://www.collegeconsensus.com/resources/career/highest-paying-jobs-for-women/>, (pristupljeno: 11.07.2024)

zastupljenosti žena i muškaraca širom različitih zanimanja. Sa obzirom na rečeno, može se zaključiti da bez obzira na stepen razvijenosti društva razlike između žena i muškaraca postoje, međutim, ekonomska stabilnost i razvijenost društva može odrediti prirodu tih razlika. Naime, razvijene zemlje koje pružaju visok stepen polne ravnopravnosti i slobodne volje pojedinaca, stvaraju uslove u kojima te razlike mogu nesmetano doći do izražaja. Takve razlike ne treba negirati, već uvažavati, jer predstavljaju izraz slobodne volje svakog pojedinca. Sa druge strane, negativne razlike u smislu diskriminacije, koje su rezultat socio-kulturnog inženjeringa, treba ukinuti ili makar svesti na minimum.

ZAKLJUČAK

Jednakost polova, odnosno žena i muškaraca je opštekorisno za svako društvo, jer talenat je prilično ravnopravno rasprostranjen u populaciji. Samim tim, pružanjem svim pojedincima priliku da iskoriste svoj talenat na društveno prihvatljiv i koristan način ne može proizvesti ništa osim pozitivnih efekata za društvo. Sa druge strane, doslovno izjednačavanje polova u strogom smislu te riječi predstavlja negiranje slobodne volje pojedinaca da se, na osnovu svojih razlika, opredjele za ono što žele. Nametanje ideje da razlike između žena i muškaraca ne postoje predstavlja socijalni inženjering kojim se putem određenih socijalnih konstrukcija nastoji stvoriti svijest da su sve razlike socio-kulturološke prirode i posljedica patrijarhalnog sistema. Ova ideja jednostavno ne oslikava realnost jer je dokazano, kroz prethodno spomenuta istraživanja, da svodenje socio-kulturoloških razlika na minimum, odnosno pružanje istih prilika ženama i muškarcima, neminovno dovodi do jačeg isticanja bio-psiholoških razlika. Oprečna istraživanja postoje,¹⁶ ali njihovo uspoređivanje sa našom temom bi zahtijevalo dodatno istraživanje za šta u ovom radu, nažalost, nema prostora.

Na kraju, može se zaključiti da blagostanje, ekonomska stabilnost, rodna ili polna ravnopravnost, jednake prilike i mogućnosti žena i muškaraca, nasuprot očekivanjima prema kojima bi navedeni uslovi doveli do približavanja polova, zapravo stvaraju uslove u kojima njihove međusobne razlike lakše izlaze na vidjelo. Dakle, krajnji cilj kada je u pitanju polna ravnopravnost, treba da bude ukidanje socijalnih konstrukcija, odnosno nametnutih socio-kulturoloških razlika, ali prihvatanje i uvažavanje bio-psiholoških razlika između žena i muškaraca, te pružanje prilike svim pojedincima da na svoj način doprinesu društvu u cjelini.

¹⁶Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2017/12/05/on-gender-differences-no-consensus-on-nature-vs-nurture/>, (pristupljeno: 11.08.2024)

LITERATURA

1. Cheryan, S. Plaut, V.C. *Explaining Underrepresentation: A Theory of Precluded Interest*, Sex Roles 63, 2010.
2. A. Kuhn, S.C. Wolter, *Things versus People: Gender Differences in Vocational Interests and in Occupational Preferences*, Elsevier B.V, 2022.
3. G. Stoet, D. Geary, *The Gender-Equality Paradox in Science, Technology, Engineering, and Mathematics Education*, APS-Association for Psychological Science, 2017.
4. R. Su, J. Rounds, P. Armstrong, *Men and things, Women and people: A Meta-Analysis of Sex Differences in Interests*, Psychological Bulletin, 2009
5. M. Srdić, *Pravna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1979.
6. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BUniversa_%20Declaration_of_Human_Rightsfinal.pdf
7. College Consensus, <https://www.collegeconsensus.com/resources/career/highest-paying-jobs-for-women/>
8. European Institute for Gender Equality, https://eige.europa.eu/newsroom/economic-benefits-gender-equality?language_content_entity=en
9. Gender equality index, <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/EU>
10. International Labour Organization, <https://webapps.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/Employment/barriers-women#persistent-barriers>
11. National Women's History Alliance, <https://nationalwomenshistoryalliance.org/history-of-the-womens-rights-movement/>
12. Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org/social-trends/2017/12/05/on-gender-differences-no-consensus-on-nature-vs-nurture/>
13. Scientific American, <https://www.scientificamerican.com/article/when-times-are-good-the-gender-gap-grows/>

